

4. Ніколаєнко В. М. Індивідуалізм як складова етнопсихологічного коду в романі Л. Кононовича “Тема для медитації” / В. М. Ніколаєнко, Н. А. Башук // Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки. – Запоріжжя : ЗНУ, 2010. – № 2. – С. 234-240.
5. Павличко С. Д. Методологічна ситуація в сучасному українському літературознавстві / С. Д. Павличко // Теорія літератури / передм. Марії Зубрицької. – К. : Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2002. – 483-491 с.
6. Палій О. П. Поетика постмодерністського роману (до теоретичних аспектів) [Електронний ресурс] / О. П. Палій // Літературознавчі студії. – Вип. 39 (2). – К. : КНУ ім. Т. Шевченка, 2013. – С. 278-288. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Lits\\_2013\\_39\(2\)\\_\\_39](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Lits_2013_39(2)__39).

#### REFERENS

1. Hundorova T. I. (2005). *Pisliachornobylska biblioteka: Ukrainyski literaturnyi postmodern* [The Post-Chernobyl Library: Ukrainian Literary Postmodernism], “Chasopys “Krytyka”, Kyiv, Ukraine.
2. Zborovska N. V. (2006). *Kod ukrainoi literatury: Proekt psykhoistorii novitnoi ukrainskos kiteratury. Monografiia* [Code of Ukrainian Literature: Psychological Historical Project of the New Ukrainian Literature], Akademvydav, Kyiv, Ukraine.
3. Kononovych L. (2005). *Tema dlia medytatsii* [The Theme for Meditation], Kalvariia, Lviv, Ukraine.
4. Nikolaienko V. M. & Bashuk N. A. (2010). “Individualism as a part of ethnopsychologic code in the novel by L. Kononovich “The theme for meditation”, *Visnyk Zaporizkogo natsionlnogo uniersytetu. Filologichni nauky*, no 2, pp. 234-240.
5. Pavlychko S. D. (2002). *Metodologichna sytuatsiia v suchasnomu ukrainskomu literaturoznvstvi* [The Methodological Situation in Modern Ukrainian Literary Criticism]. *Teoriia litertury* (483-491). Kyiv: Vyd-vo Solomii Pavlychko “Osnovy” [in Ukrainian].
6. Paliy O. P. (2013). “*Poetics of postmodern novel (theoretical aspects)*”, *Literaturoznavchi studii*, issue 39 (2), available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Lits\\_2013\\_39\(2\)\\_\\_39](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Lits_2013_39(2)__39).

УДК 821.161.209-3

### ОБРАЗ КОЗАКА В УКРАЇНСЬКІЙ ФАНТАСТИЦІ

Олійник С.М., к. філол. н.

*Київський університет імені Бориса Грінченка, Інститут філології  
вул. Тимошенка, 13-Б, Київ, Україна*

[sm.oliinyk@kubg.edu.ua](mailto:sm.oliinyk@kubg.edu.ua)

У статті зосереджено увагу на особливостях функціонування образу козака у фантастичних творах В. Аренева, Т. Завітайла, В. Кожелянка й В. Рутківського. Актуальність дослідження зумовлена популярністю образу козака й козацької тематики в українських фантастичних, особливо фентезійних творах та потребою докладного вивчення особливостей генерування цього образу та його ролі у структурі зазначених художніх творів.

*Ключові слова:* фантастика, альтернативна історія, фентезі, історія, козак, образ.

### ОБРАЗ КАЗАКА В УКРАИНСКОЙ ФАНТАСТИКЕ

Олейник С.Н.

*Киевский университет имени Бориса Гринченко, Институт филологии  
ул. Тимошенко, 13-Б, Киев, Украина*

В статье сосредоточено внимание на особенностях функционирования образа казака в фантастических произведениях В. Аренева, Т. Завитайло, В. Кожелянка и В. Руткивского. Актуальность исследования обусловлена популярностью образа казака и казачьей тематики

в українських фантастических, особливо фэнтэзійных произведениях и необходимостью тщательного изучения особенностей порождения этого образа и его роли в структуре рассматриваемых произведений.

*Ключевые слова:* фантастика, альтернативная история, фэнтэзи, история, казак, образ.

## THE IMAGE OF THE COSSACK IN THE UKRAINIAN FANTASY

Svitlana Oliinyk

*Borys Grinchenko Kyiv University, Institute of Philology*

*Tymoshenka, str., 13-B, Kyiv, Ukraine*

The article deals with peculiarities of creating and function of the image of Cossack in Ukrainian fantasy and alternative history. The image of Cossack is the one of most popular in the Ukrainian literature and folk stories. So it is important to study the way of modeling of the image of Cossack in the literary-artistic world of Ukrainian fantasy and alternative history.

Volodymyr Rutkivskyi builds exciting world of Ukraine as magical and ancient land, emphasizing the unity of the history of Kievan Rus and Cossack times. Most of the images of Cossacks in this trilogy are idealized and to some extent stereotyped. This kind of image of Cossack is due to fantastic assumption. The artistic world of fantasy story "The arms of fire" by Taras Zavitaylo shows us the image of Cossack sorcerer. This image is very attractive for both the reader and the writer because it combines two images – a warrior and sorcerer (magician). The insertion of Cossack sorcerer image makes it possible to concentrate the motives of magic and heroic motives in one character. Volodymyr Arieniev created the very specific world combining Ukrainian mythology and Christianity. The main peculiarity of his story is the idea that all creatures in the world are equal. Interesting image of Cossack named Klymentii Zorekil is created by Vasyl Kozhelyanko. To build it up writer resorts to hyperbole specific features of Cossack and ironic rethinking of idealized Cossack's features.

The main features of the image of Cossack depend on the genre, interaction between the tradition of Ukrainian literature and historiography (for example ironic rethinking of idealized images of the Cossacks in the works of V. Kozhelyanko or using images of the Cossacks according to the tradition of Ukrainian historical novel in the trilogy by V. Rutkivskyi) and also they depend on attracting foreign motifs and images of fantasy (like into works of T. Zavitaylo and V. Arieniev). The analysis results show that creation of the image of Cossack is the fruition of combination of Ukrainian and foreign literary traditions. This image interpreted differently helps to build the new and native ways for problematic and thematic of novels.

Also it inspires the cutting-edge formal decisions in the space of Ukrainian science fiction and fantasy.

*Key words:* fantasy, alternative history, history, Cossack, image.

Образи козака, Запорозької Січі, Великого Лугу віддавна активно побутують в українському фольклорі й літературі, наприклад, у романтичній літературі (згадаймо творчість харківських романтиків, Т. Шевченка, роман «Сагайдачний» Є. Гребінки чи «Чорну раду» П. Куліша), історичній прозі А. Чайковського, А. Кащенко, І. Білика, Ю. Мушкетика та ін. Активно вдається до зображення козаків і фантастична література, передовсім фентезі та альтернативна історія, а твори В. Рутківського, Т. Завітайла, В. Арєнєва, В. Кожелянка та ін. – промовисте тому підтвердження. Комплементарність образу козака, загалом козацької теми й фентезійного світу, гадаю, полягає в особливості фентезі-літератури, що її помітила Олександра Леоненко в дисертації «Жанр фентезі в українській прозі кінця ХХ – початку ХХІ століття». Дослідниця зауважила, що фентезі, на відміну від наукової фантастики, зорієнтоване «на минуле, репрезентуючи внутрішній світ сучасної людини» [7, с. 4].

В. Рутківський вибудовує захопливий світ України як чарівного й древнього краю, акцентуючи увагу на єдності історії Київської Русі й часів Козаччини. Особливо яскраво ця тяглість втілилася в образі Остапа Коцюби – «нащадка великокняжого дружинника», який носив оселедця за звичаєм представників військової верхівки княжих часів (пригадаймо опис зовнішності князя Святослава, здійснений візантійським істориком Левом Дияконом). У романі «Джури козака Швайки» читаємо: «Санько вже знав, що це пасмо називають оселедцем і носять його ті, хто вважає себе нащадком вояка зі старокняжої дружини. А ще вони носили сережку у вусі» [10, с. 255]. Дослідники схильні пов'язувати козацький звичай голити голову, лишаючи лише пасмо волосся, із індо-іранськими практиками (наприклад, зачіски індійських воїнів, хетів, скіфів, сарматів) [8].

Течію давньосхідної військової й магічної традиції підкріплено в романі в сюжетних лініях лицарської звитяги (Швайка, Грицик, Санько) й волхвування (Санько, дід Кудьма й Телесик). Так, джура Грицик демонструє колишнім односельцям мистецтво східного двобою, якого навчився в козака-характерника Швайки, а той своєю чергою навчився «древньої науки» від волхва діда Кудьми: «...мить Грицик стояв непорушно, тоді знову злетів у повітря, його нога описала блискавичне півколо – і з рук ошелешеного Іванця брязнули на землю дві розламані половинки» [9, с. 204]. Письменник не лише зображає козаків-характерників, а й вимальовує образи волхвів, що з давніх-давен своєю мудрістю оберігають українські землі.

Образи козака Швайки, його відважного джури Грицика, решти бродників-козаків, що займалися здобичництвом та давали відсіч татарам, постають ідеалізованими й певною мірою шаблонними. Усі мешканці Дніпрових плавнів хоробрі й щирі люди, дещо наївні, але кмітливі. Звісно, опоетизований образ козака, відважного й водночас сентиментального лицаря, зумовлений насамперед вимогами жанру дитячого фентезі. Цей жанр передбачає ідеалізацію персонажа, героїчний пафос та відчутний повчальний струмінь. Окрім того, шаблонність образу козака зумовлена й особливостями фантастичного засновку – для досягнення гармонійності пригодницької композиції й органічного вмонтовування фрагментів надприродних ситуацій і чарівних образів увагу з психологізму в зображенні персонажа перенесено на його впізнаваність. Її досягнуто апеляцією до усталеного в масовій свідомості героїчного образу козака як лицаря без страху і докору.

Козака Швайку, вправного воїна-вивідника й непримиренного борця з татарськими нападниками, люди вважають характерником. Як зауважував Д. Яворницький: «Для того, щоб налякати ворога, запорожці нерідко самі поширювали про свою силу й непереможність неймовірні чутки, змушуючи й інших вірити в це. Казали, наприклад, що серед них завжди були так звані «характерники», котрих ні вогонь, ні вода, ні шабля, ні звичайна куля, крім срібної, не брали. Такі «характерники» могли відмикати замки без ключів, плавати човном по підлозі, як по морських хвилях, переправлятися через ріки на повстині чи рогожі, брати голими руками розпечені ядра, бачити на кілька верстов навколо себе за допомогою особливих «верцадел», жити на дні ріки, залазити й вилазити з міцно зав'язаних чи навіть зашитих мішків, перекидатися на котів, перетворювати людей на кущі, вершників на птахів, залазити у звичайне відро й пливати в ньому під водою сотні й тисячі верстов» [12, с. 176]. Ці чутки про себе Швайка та його друзі активно підтримують, адже татарам набагато страшніше боротися з характерником, ніж зі звичайним козаком. Також образ Швайки асоціюється з образом козака Мамає. Так само як Мамає, Швайка невловний, його вважають характерником, а ще він завжди один. Навіть подорожі з джурую Грициком здійснює у відносно спокійні моменти. А в разі небезпеки чи на особливо відповідальному завданні покладається на себе і вірного коня Вітрика. А ще на вовка Барвінка, що його навчив служити людям волхв дід Кудьма. Обидва звірі мають символічне значення провідників до іншого світу. Так, вовк – медіатор між людьми й силами потойбіччя, він має зв'язок із померлими й нечистю (перевертень, вовкулака, привид), йому притаманні хтонічні ознаки й прикмета «чужий» [11, с. 411-417]. Ці символічні ознаки активно використані в романах В. Рутківського: Барвінок пов'язаний зі світом волхвів, він виступає як посередник між Швайкою й Кудьмою та Саньком, йому приписують вовкулацьку природу через його хитрість тощо. Кінь же пов'язаний із культом плодючості, смертю й поховальним культом. Увага до Вітрика прикута в романах якраз у моменти межової небезпеки для Швайки. Наприклад, на початку трилогії читач знайомиться з тяжко пораненим Швайкою та його конем, що перевершує звичайних коней за швидкістю й витривалістю у кілька разів й рятує господаря від нападників – казковий мотив чарівного помічника героя. Як і його вершник,

Вітрик є протиборцем злих сил (татарської навали, розбійників), тому образ Швайки на коні становить виразну алюзію до Юрія-змієборця, якого українці шанують як покровителя. Також асоціюється зі згадуваним козаком Мамаєм, чий намальований образ був найпопулярнішою народною картиною. Сам Швайка перебуває також між українським і татарським світами. Він чудово знає звичаї татар, їхню мову. Це тяжіння до Сходу також споріднює образи Швайки й Мамаю. Останнього зображали на картинах зі схрещеними ногами, а така поза властива східній культурі. Крім того, за однією з версій, Мамай належав до татарської військової знаті (її якраз дотримується В. Рутківський, що вміщує оповідь про хана Мамаю в другому романі трилогії). Швайка, як і Мамай, для непосвячених анонім, невловний як вітер, адже «Його хатою став увесь білий світ – від Канева до Кафи, від Переяслава до Хаджибея...» [10, с. 38].

Художній світ повісті Т. Завітайла «Зброя вогню» також моделює світ України часів Козаччини. Його населяє, окрім звичайних людей, ще й усіляка нечисть – хороша (біла) й хижа. На сторожі світоладу стоять білі ворожки й знахарі, а також козаки-характерники. Зауважимо, що образ козака-характерника вельми привабливий і для читача, і для письменника, адже поєднує два традиційних фентезійних образи – воїна та чаклуна (мага). Уведення цього образу дає змогу концентрувати мотиви чаклунства й героїчні мотиви в одному персонажі, а ще інтегрувати питома українські перекази й вірування в площину західноєвропейського фентезі. Це дає можливість говорити про специфіку українського фентезі як на рівні тематики, так і на формальному рівні (використання окремих мотивів, вживання зображально-виражальних засобів, притаманних українському фольклору, жанрової стилізації тощо).

Надприродні вміння козака-характерника Андрія на прізвисько Сивий цілковито відповідають згадуваному опису Д. Яворницького – характерник вміє чарувати, знається з нечистою й стоїть на сторожі українських земель, звичаїв і моралі. А ще на сторожі добра стоїть упир Мефодій, який не вживає крові й лікує людей. Те, що героями повісті є козака-характерник, упир, біла відьма Гапка, водяник та ще усіляка нечисть, вказує, з одного боку, на притаманне фентезі нівелювання людинозосередженого погляду на світ, а з іншого, маркує процеси зрушень в історичній пам'яті. Йдеться про те, що унаслідок впливу радянської ідеології прочитання української історії тривалий час було викривленим і неповним. Засоби фентезі дають змогу якнайкраще пристосувати минуле для потреби національної ідентифікації – екстраполяція історичних подій у простір універсального й надлюдського звучання (якраз завдяки уведенню не-людей в систему персонажів) та міфологізація минулого. Як зауважив Л. Зашкільняк: «...причиною і підставою міфологізації є прагнення соціальної спільноти (групи) легітимізувати свою присутність, свою ідентичність, відокремити і протиставити себе іншим спільнотам – етнічним, соціальним, культурним, релігійним тощо. Історична пам'ять у таких випадках служить ідейним засобом легітимізації» [5, с. 857].

Повість «Зброя вогню» інтегрує фрагменти української історії (протистояння козаків татарським набігам), елементи української та західноєвропейської демонології (наприклад, упирі, вурдалаки, водяник, козодій (українська демонологія) і вампіри, гном, демон, ельфи (європейська демонологія)), а також мотиви світового фентезі (насамперед, «Саги про Відьмака» А. Сапковського). Так, характерник Андрій, як і Геральт, бореться зі шкідливою нечистою, очищує світ людей від надприродного зла. Так само, як і Геральт, закоханий у відьму, яку не раз рятує від загибелі. Сплав зазначених образів та мотивів присмачений українським гумором, письменник вдається до стилізації просторічного мовлення, згрубілої лексики тощо: «Чеши звідси, – обірвав його Андрій, – а то сотворю на твоїй мерзенній пиці «екзорцизм», як казав покійний дід Семен, скрутить тебе в три погібелі, а потім вибирай: або срібну кулю в лоба, або осиковий кілок у [...]?!» [4, с. 11]. Загалом образ характерника досить стереотипний – міцної статури козарлюга, який

полюбляє міцний тютюн і слівце, гарно випити, смачно поїсти, а ще безстрашно знищує ворогів і віддано любить рідну землю. Однак така стереотипізація не заважає фентезі-світу, адже в повісті прикуто увагу до надприродних властивостей Андрія. Загалом акцент зміщено з людського світу та його щоденних клопотів і загроз (татарські набіги хоч і яскраво зображено, але не вони становлять найбільше зло в творі) на «інший» світ, що його населяє нечисть. Справжні битви розгортаються в жаский нічний час між людьми та не-людьми, а українські землі стають своєрідною ареною боротьби сил Добра і Зла в їхньому конкретному матеріальному втіленні.

У повісті В. Арєнєва «Бісова душа, або заклятий скарб» так само переакцентовано увагу зі світу людей на потойбічний світ, чії закони й явища видаються цікавішими, ніж реальність. Світ повісті постає на сплаві української міфології та християнства. Так, тричленна будова Універсуму, доступна принаймні якщо не звичайній людині, так характернику (Ява, Нава та Вирій), спирається на вірування давніх українців. Проте є ще таємничий світ «за небокраєм», світ Бога, куди йдуть душі померлих, які не накоїли лихого в земному житті. Авторське переосмислення Нави й Вирію докладно проаналізоване в статті «Нава Володимира Арєнєва: своєрідність інтерпретації в повісті “Бісова душа, або заклятий скарб” А. Гурдуза та О. Чорної, у якій автори зазначають, що «Вирій у творі, по суті, виявляється власне давньослов'янською Навою, адже саме її «параметрам» відповідають і істоти, які її заселяють, і опис місцевості, і сутність сили, що в ній панує» [3]. Однією з ознак козака-характерника Ярчука якраз і є вміння подорожувати у Наві та Вирії. Тут так само, як і в повісті «Зброя вогню», зустрічаємо подвоєння функцій (магічної та військової) в одному персонажі, більше того, ця ознака Ярчука зумисне акцентована в словах його вчителя Світайла: «Цілі у нас з тобою, синку, різні. Ти молодий, прагнеш звитяги, подвигів, ти встиг перейнятися духом козацтва, надто пізно ми зустрілися. Ні-ні, я проти товариства нічого не маю, але у них свій погляд на світ, у мене – свій» [1, с. 278-279]. Світайло, який був не простим характерником, а рахманом, тобто «охоронителем» рідного краю («...ми по-іншому охороняємо, по-своєму. Для нас багато важить те, що зазвичай люди мало поцінують: слова, вчинки, думки. Мудрість, дарована цій землі і тим, хто живе на ній. Ми були завжди – і, дасть Бог, будемо завжди. Аби берегти найуразливіше і найважливіше – те, що не помацаєш руками, але до чого завжди можна доторкнутися душею» [1, с. 375]), хотів передати Ярчуку свою справу, залучити до служби людям знаннями й лікувальними вміннями, однак молодому Ярчуку хотілося вдатися до кардинальних засобів боротьби зі злом. Замість стати рахманом (у повісті В. Арєнєва рахман зображено в тій же функції, що й волхвів у трилогії В. Рутківського), козак обирає шлях воїна, який врешті має завершитися в монастирі, куди козаки на схилі літ йшли спасатися. Спасіння в монастирі для характерника мало особливе значення, адже обізнаний з будовою світоладу, прив'язаний міцно до життя, характерник мав усі шанси залишитися у Вирії, не розлучившись із власною смертю на Господньому шляху. Тому Ярчук і йде в монастир – навчитися відриватися від життя, лишати усі справи й клопоти за його порогом. Світайло дав таку пораду Ярчуку: «Треба завжди пам'ятати, хто ти є, синку. І йти на Господній шлях із легкістю в серці, без злоби, без остраху» [1, с. 240]. Тож не міг козак відмовитися закопати таємничу скриньку, адже невиконана обітниця могла перетворити його на нечистя, тобто помножити зло у світі.

Помічниками козака-характерника в його подорожі Вирієм та Явою виступають хлопчик Миколка, «майже віщий» кінь Орлик, вовкулака Степан Корж та чарівні чоботи. Усі вони виконують функцію чарівних помічників, але, на відміну від казки, де перемога героїв пов'язана з їхніми моральними якостями (обов'язково переможцем буде чесна, добра чи працююча істота), у фентезійній повісті вовкулака, чарівні чоботи та кінь гинуть, рятуючи життя Ярчука та Миколки. Такий фінал натякає на більшу цінність людини

порівняно з іншими створіннями (наприклад, у повісті «Зброя вогню» Т. Завітайла у битві із хижою нечистю гине більшість людей, а біла нечисть лишається майже неушкодженою) і, гадаю, може становити особливість фентезі-світу, модельованого В. Аренєвим, але це припущення потребує подальших розвідок.

Прикметно, що магічні й надприродні сили, що діють у повісті «Бісова душа, або заклятий скарб», узгоджуються з християнським ученням. Наприклад, вовкулака Степан Корж помирає в монастирі, але потім його вовча половина мандрує Вирієм. І врешті Степан знаходить відповідь на запитання, хто ж він – людина чи вовк. Він іде за небокрай із усвідомленням, що є сином Божим. Загалом у повісті постульовано ідею про те, що у світі всі створіння рівні й потрібні, що мечем не здобути злагоди.

До образу козака-характерника апелює не лише фентезі, а й інші жанри фантастики, хоча останніх дещо менше, наприклад, науково-фантастичні твори, що зображають подорожі в часі й просторі (образ Вогневіка в романі «Зоряний Корсар» О. Бердника тощо). Яскравий приклад моделювання образу козака зустрічаємо в альтернативних історіях «ЛжеNosradamus», «Конотоп» та «Ефіопська Січ» В. Кожелянка. У романі «ЛжеNosradamus» дія нанизана на образи Кліма Староїгла та його предка «агента спеціальної служби, шляхтича і лицаря» Климентія Зорекіла, одним із завдань якого на службі Козацького війська усієї Руси-України стало вручення власного астрального тіла «для матеріалізації в тонкій субстанції Провідника Нації», тобто козака Мамає [6, с. 102]. Зорекіл змальований як козацький Джеймс Бонд, звитязний авантюрист, любитель жіноцтва й веселощів, а головне – справжній патріот рідної землі та її правдивий захисник. Власне, таким хоробрим життєлюбом козака малює традиція української літератури, і в романі Кожелянка цілковито на неї спирається. Однак при генеруванні образу Зорекіла письменник вдається до гіперболізації окремих рис «традиційного» козака (наприклад, захоплення безупинними пиятиками – Зорекіл шість місяців гуляв у Києві замість повернутися на Січ і доповісти командуванню) та іронічного переосмислення його ідеалізованих прикмет – любов до свободи перетворюється на безвідповідальність щодо коханої жінки, кмітливість і винахідливість – на підступність, а наївна сентиментальність і простота – на в'їдливу манеру спілкування та грубість тощо. У такий спосіб у романі образ козака уникає шаблонності та виконує компенсаторну щодо української історії функцію (на цю функцію вказують О. Кирильчук, М. Кондратюк та ін.). Так, Т. Гундорова вказала на «віртуальний історичний постколоніальний наратив», наявний в українському постмодернізмі. На думку дослідниці, він є «спробою переформулювати лінійну послідовність історії, зокрема через підміну її не ієрархічним, а синхронізованим колажем історичних дискурсів» [2, с. 112]. У романі «ЛжеNosradamus» функціонують інтерпретовані в іронічному ключі національні міфи та ідеалізовані історичні постаті, дискурси прецедентних текстів релігійних спільнот, геополітики та української політичної ситуації кінця 1990-х – початку 2000-х років тощо.

На завершення зауважимо, що в українській фантастичній літературі образ козака – один із найбільш функціонально навантажених. Однак його побутування залежить від жанру фантастики (численне використання у фентезі та альтернативній історії, дещо менше в науковій фантастиці), взаємодії з традицією української літератури й історіографією (наприклад, іронічне переосмислення ідеалізованого образу козака у творах В. Кожелянка чи моделювання в ключі традиції українського історичного роману в трилогії В. Рутківського), а також від залучення мотивів та образів зарубіжного фентезі (наприклад, згадувані твори В. Аренєва й Т. Завітайла). При цьому специфіка генерування образу козака в зазначених творах вказує на поєднання української та зарубіжної літературно-мистецької традицій, що стає підґрунтям для створення нових проблемно-

тематичних векторів та формальних рішень у просторі української фантастичної літератури. Тож вивчення особливостей побутування образу козака в українській фантастиці потребує подальшого дослідження, зокрема залучення ширшого текстового матеріалу, докладного порівняння з історичною прозою, а також зіставлення літературного, кінематографічного й живописного дискурсів.

### ЛІТЕРАТУРА

1. Арєнєв В. Магус : Роман / Володимир Арєнєв. – К. : Зелений пес, 2007. – 382 с.
2. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека : український літературний постмодерн / Тамара Гундорова ; Український науковий ін-т Гарвардського ун-ту, Інститут критики. – К. : Критика, 2005. – 263 с.
3. Гурдуз А. І. Нава Володимира Арєнєва: своєрідність інтерпретації в повісті „Бісова душа, або Заклятий скарб” / А. І. Гурдуз, О. Б. Чорна // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О.Сухомлинського : зб. наук. пр. Сер. : Філологічні науки / за ред. В. Д. Будака, М. І. Майстренко. – Миколаїв : МДУ імені В. О. Сухомлинського, 2012. – Т. 4. Вип. 4.9. – С. 48–54.
4. Завітайло. Зброя вогню / Т. Завітайло. – К. : Наш час, 2007. – 143 с. – (Нове українське фентезі).
5. Зашкільняк Л. Історична пам'ять та історіографія як дослідницьке поле для інтелектуальної історії / Л. Зашкільняк // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 15/2006-2007. – С. 855-862.
6. Кожелянко В. ЛжеNostradamus. Роман / Василь Кожелянко. – Львів : Кальварія, 2001. – 148 с.
7. Леоненко О. С. Жанр фентезі в українській прозі кінця ХХ – початку ХХІ століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 / О. С. Леоненко ; Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. – Черкаси, 2010. – 19 с.
8. Поух А. В. Тюркська складова в процесі походження українського козацтва [Електронний ресурс] / Анатолій Володимирович Поух // Заповідна Хортиця: матеріали V міжнародної науково-практичної конференції «Історія запорозького козацтва в пам'ятках та музейній практиці» (жовтень 2011 р.) / Міністерство культури України, Національний заповідник «Хортиця». – Запоріжжя, 2011. – Режим доступу : <http://ig.nmu.org.ua/handle/123456789/1277> (дата звернення до джерела: 19.09. 2016)
9. Рутківський В. Джури : [трилогія] / В. Рутківський. – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2009. Кн. 2 : Джури-характерники : [роман] / худож. М. Паленко. – 448 с.
10. Рутківський В. Джури козака Швайки : іст. трилогія для дітей / В. Рутківський – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2007. Кн. 1 / худож. Максим Паленко. – 432 с.
11. Славянские древности : этнолингвистический словарь : В 5 т. / Т. А. Агапкина [и др.]; отв.ред. Н. И. Толстой ; РАН, Институт славяноведения и балканистики. – М. : Международные отношения, 1995. –Т. 1, 1995. – 584 с.
12. Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків / Д. І. Яворницький / Пер. з рос. І. І. Сварника; Упор. іл. О. М. Апанович ; Худ. В. М. Дозорець. – Львів : Світ, 1990. – Т. 1. – 319 с.

### REFERENCES

1. Arieniev, V. Mahus, K., Zelenyi pes, 2007, 382 p.
2. Hundorova, T. *Pisliachornobylska biblioteka: ukrainskyi literaturnyi postmodern* [The Post-Chornobyl Library : Ukrainian Literary Postmodernism], K., Krytyka, 2005, 263 p.

3. Hurduz, A. I. and Chorna, O. B. "Nava of Volodymyr Arieniev: peculiarities of interpretation of the story „Bisova dusha, abo Zakliaty skarb”, Naukovyi visnyk Mykolaivskoho derzhavnogo universytetu imeni V.O. Sukhomlynskoho, Mykolaiv, MDU imeni V.O. Sukhomlynskoho, 2012, Vol. 4. Iss. 4.9, pp. 48–54.
4. Zavitailo, Taras. *Zbroia vohniu* [The arms of fire], K., Nash chas, 2007, 143 p.
5. Zashkilniak, L. "Historical memery and historiography as the research fild for intellectual history", Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist, 15/2006-2007, pp. 855-862.
6. Kozheliianko, V. *LzheNostradamus*, Lviv, Kalvariia, 2001, 148 p.
7. Leonenko, O. S. (2010), "Fantasy genre in Ukrainian prose at the end of XX – the beginning of XXI century", Thesis abstract for Cand. Sc. (Philology), 10.01.01, Cherkasy Bohdan Khmelnytsky University, Cherkasy, Ukraine.
8. Poukh, A. V. "Turkic component in the process of the beginning of the Ukrainian Cossacks"/ Anatolii Volodymyrovych Poukh // *Zapovidna Khortytsia: Proceedings of the V International conference "Istoriia zaporozkoho kozatstva v pamiatkakh ta muzeinii praktytisi"* (dated October 2011), Zaporizhzhia, 2011, available at: <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/1277> (access September 19, 2016)
9. Rutkivskiy, Volodymyr. *Dzhury* [Dzhuras], K, A-BA-BA-HA-LA-MA-HA, 2009, Vol. 2 : Dzhury-kharakternyky, 448 p.
10. Rutkivskiy, Volodymyr. *Dzhury kozaka Shvaiky* [Dzhuras of Cossack Shvaika]: historical trilogy for children, K., A-BA-BA-HA-LA-MA-HA, 2007, Vol. 1, 432 p.
11. *Slavjanskije drevnosti: jetnolingvisticheskiy slovar: v 5 t.* [Slavic Antiquities: ethnolinguistic dictionary: In 5 vol.], M., Mezhdunarodnye otnosheniya, 1995, Vol. 1, 1995, 584 p.
12. Yavornytskyi, D. I. *Istoriia zaporizkykh kozakiv* [History of Zaporozhye Cossacks], Lviv, Svit, 1990, Vol. 1, 319 p.

УДК 821.161.2:82-311.6:172.1:316.613.5

## СПЕЦИФІКА ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДНИХ ОРІЄНТИРІВ ОСОБИСТОСТІ В РОМАНІ «ІЛОВАЙСЬК» Є. ПОЛОЖІЯ

Поліщук Є.С., аспірант

*Запорізький національний університет  
вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна*

eliza\_poli@rambler.ru

У статті аналізуються світоглядні моделі буття героїв роману – учасників бойових дій на Сході України. Акцентується увага на проблемі свободи особистості, репрезентації концепцій волонтаризму та фаталізму в художньому тексті. Також порушена проблема сенсу людського існування та ставлення до смерті героїв роману «Іловайськ» Є. Положія.

*Ключові слова: світогляд, свобода, фаталізм, волонтаризм, воля, смерть, війна.*

## СПЕЦИФИКА ПРОЦЕССА ФОРМИРОВАНИЯ МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКИХ ОРИЕНТИРОВ ЛИЧНОСТИ В РОМАНЕ «ИЛОВАЙСК» Е. ПОЛОЖИЯ

Полищук Е.С.

*Запорожский национальный университет  
ул. Жуковского, 66, г. Запорожье, Украина*

В статье анализируются мировоззренческие модели бытия героев романа – участников боевых действий на Востоке Украины. Акцентируется внимание на проблеме свободы личности, репрезентации концепций волонтаризма и фатализма в художественном тексте. Также поднята проблема смысла человеческого существования и отношения к смерти героев романа «Иловайск» Е. Положія.

*Ключевые слова: мировоззрение, свобода, фатализм, волонтаризм, воля, смерть, война.*